
SAŽETAK TEKSTOVA NA
HRVATSKOME JEZIKU

Drago Čengić

Neki temeljni pojmovi i svrha istraživanja poduzetništva u Međimurju

U ovom radu definirani su ključni pojmovi koji se rabe u istraživanju poduzetništva u Međimurju kao i temeljna svrha naumljene istraživačke analize. Njome se hoće identificirati temeljna uporišta njegova razvoja u neposrednoj budućnosti, ali i upozoriti na to da je njegova sadašnja razvojna ograničenja moguće ukloniti samo politikom *mobilizacije - za - razvoj* u okviru koncepta endogenog razvoja Međimurja.

Nada Kerovec

Temeljne sociodemografske i razvojne odrednice Međimurja

Budući da Međimurje ima relativno skromne prirodne resurse, a još je k tomu u prošlosti od vladajućih elita bilo tretirano kao područje neatraktivno za ulaganja zbog svojega pograničnog statusa, razvoj ovoga područja najvećim je dijelom ovisio o njegovu stanovništvu. Upravo je zato osnovni cilj ovoga rada bio spoznati vrijednosti ljudskih potencijala te koliko su oni doista temelj napretka i razvoja Međimurja.

Međimurska županija je najsjevernija županija Republike Hrvatske i ujedno (uz iznimku Grada Zagreba) najmanja županija po svojoj površini (730 km²), a peta po broju stanovnika. Glavno administrativno, gospodarsko, kulturno, prosvjetno i populacijsko središte Međimurja je Čakovec. Prema popisu stanovništva 2001. godine u Međimurskoj županiji je živjelo 118.426 stanovnika ili 2,7% od ukupnog stanovništva naše zemlje. Od tog su broja 60.383 (51%) su bile žene, a 58.043 (49%) muškarca. Po prosječnoj starosti stanovništva to je "najmlađa" županija. Njezin je stanovnik imao prosječno 37,6 godina, a sta-

novnik Hrvatske imao je prosječno 39,3 godina. Međimurje je, također već tradicionalno, jedan od najnapučenijih krajeva Hrvatske. Prema popisu 2001. godine gustoća naseljenosti u Međimurskoj županiji iznosila je 162 stanovnika na km², što je nešto niže u odnosu na popis 1991. godine, kada je ta vrijednost bila 164 stanovnika na km². Posljedica ovako velike gustoće agrarne naseljenosti je velika rascjepkanost poljoprivrednoga posjeda, što ne pogoduje suvremenoj tržišnoj poljoprivrednoj proizvodnji.

Iako je popis stanovništva 2002. godine pokazao da Međimurska županija "drži" nekoliko poželjnih "rekorda" vezanih uz sociodemografsku strukturu stanovništva, jedan od njih svakako nije obrazovna struktura koja je lošija od državnog prosjeka. Čak je oko 48% stanovništva završilo samo osnovnu školu, ili pak nema završenu niti osnovnu školu. Za razliku od ovih pokazatelja, pokazatelji o ekonomskoj aktivnosti i zaposlenosti su neusporedivo bolji. Međimurska županija ima najvišu stopu ukupne ekonomske aktivnosti u Hrvatskoj (76,3% po metodologiji mjerenja Europske unije), ali, također, vrlo visoku i u europskim razmjerima. Takvim se vrijednostima zapravo približila skandinavskim zemljama koje već tradicionalno imaju najviše stope ekonomske aktivnosti u Europi. Slična je situacija i kad je riječ o stopama ukupne zaposlenosti. Međimurska županija ima najvišu stopu ukupne zaposlenosti u Hrvatskoj. Tako je, primjerice, za 2001. godinu stopa zaposlenosti za Hrvatsku, po metodologiji mjerenja Europske unije, iznosila 52%, a za Međimursku županiju 67,1%, što je također smješta u gornji dio ljestvice europskih zemalja.

Prema popisu stanovništva 2001. godine Međimurska je županija također imala najnižu stopu nezaposlenosti u Hrvatskoj (12,1%). Međutim, to nikako ne znači da je riječ o niskoj stopi nezaposlenosti. Naprotiv, riječ je o visokoj stopi nezaposlenosti, pogovo u usporedbi s ostalim europskim zemljama i u usporedbi sa stopama koje ukazuju na punu zaposlenost stanovništva neke zemlje ili regije. Za ilustraciju navodimo da je stopa nezaposlenosti Međimurske županije 2001. godine bila viša od većine europskih zemalja (primjerice, Europska unija je u 2001. godini imala

prosječnu stopu nezaposlenosti od 7,4%). Tako visoka stopa nezaposlenosti govori da ova županija još uvijek ima znatne rezerve radne snage koje bi, ponajprije posebnim gospodarskim programima, a potom i programima aktivne politike tržišta rada trebala iskoristiti.

Dakle, prema dobivenim socioekonomskim pokazateljima (stopama ekonomske aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti), Međimurska se županija nalazi na samom vrhu u usporedbi s dugim županijama. Štoviše, po istim pokazateljima, vrlo dobro parira europskim zemljama (posebno kad je riječ o ekonomskoj aktivnosti), što ukazuje na uspješnost dosadašnjega razvoja ovog područja. Ono što bi ubuduće mogla biti jedna od prepreka daljnjem razvoju svakako je obrazovna struktura radnosposobnog stanovništva. Nove tehnologije zahtijevaju sve obrazovaniju radnu snagu, spremnu na cjeloživotno obrazovanje, pa će na to trebati svratiti posebnu pozornost.

Gabrijela Sabol

Neka obilježja gospodarskog i poduzetničkog razvoja Međimurja iz službene perspektive

Međimurska se županija, s obzirom na "gospodarski tloris" županije, može opisati i kao "gospodarska struktura pretežno tradicionalnog, radno intenzivnog i izvozno orijentiranog karaktera". Prema podacima o raspodjeli zaposlenih prema granama gospodarstva, najveći broj zaposlenih radi u prerađivačkoj industriji, u trgovini i popravcima motornih vozila i predmeta za kućanstvo, u građevinarstvu te u području poslovanja nekretninama, iznajmljivanja prostora i drugih poslovnih usluga.

Od ukupno 1.449 poduzeća, stvarno aktivnih u 2000. godini, čak 1.037 ili 71,5% pripadalo je tzv. mikropoduzetništvu. Naši podaci u cjelini ukazuju na brojem radnika veliku "usitnjenost" međimurskog gospodarstva kojim dominiraju mikro i mala poduzetništva, a broj velikih poduzeća sveden je samo na dvadesetak poduzeća.

Statistički podaci o robnoj razmjeni s inozemstvom upozoravaju na to da je i međimursko gospodarstvo nedostatno prisutno na inozemnim tržištima,

što je – po našem mišljenju – problem koji će dugoročno opterećivati ukupne gospodarske rezultate cijele županije. Na kraju, zbog podataka koji ukazuju na to da je radna snaga u Međimurju u nacionalnim razmjerima relativno slabo plaćena, postavljeno je i sljedeće pitanje: ne traže li novi razvojni ciljevi Međimurja i “*novi društveni dogovor*” između poslodavaca i zaposlenih – u pogledu “visine poštene plaće za pošteno odrađeni posao”?

Drago Čengić

Razvoj poduzetništva u Međimurju iz poduzetničke perspektive

U ovom su radu opisana i proanalizirana neka temeljna obilježja dosadašnjeg razvoja Međimurja – iz poduzetničke perspektive. Autor se pritom služio uglavnom empirijskim podacima iz (višekratnih) istraživanja poduzetništva u Međimurju tijekom 2002. godine.

Ključni nalazi studije su, između ostaloga, ovi. *Prvo*, u gospodarskoj strukturi Međimurja dominiraju mikro i mala poduzetništva, a manje od dva posto poduzeća pripada velikim poduzećima (koja zapošljavaju više od 250 radnika). *Drugo*, među međimurskim poduzetnicima relativno dominiraju ljudi mlađi od 45 godina, što upućuje na relativno mlad, ali poslovno, dobno i generacijski već iskusan naraštaj međimurskih poduzetnika. S obzirom na stručni profil, to su osobe tehničkih (44,6%), ili pak ekonomskih struka (37,1%), a istodobno i osobe koje su fakultetskim obrazovanjem statusno znatno napredovale u odnosu na obrazovanje svojih roditelja.

Treće, iako i naše istraživanje potvrđuje da je najveći broj međimurskih poduzetništava nastao tijekom prošloga desetljeća, čini se da je specifičnost Međimurja prema drugim hrvatskim županijama u tome što ovdje nalazimo i trećinu poduzetnika koji su svoje obrte/poduzeća osnovali još za vrijeme socijalizma (prije 1991. godine). *Četvrto*, obrazovna struktura zaposlene radne snage je relativno niska (70% poduzeća zapošljava radnike sa srednjom stručnom spremom), što može biti ograničavajući razvojni resurs u budućnosti.

Peto, provedene statističke analize upozoravaju na to da obrazovaniji vlasnici češće rukovode poduzeći-

ma koja posluju na inozemnim tržištima. Iz tih podataka zaključujemo (iako uz dozu opreza) da poduzetnici s višim obrazovanjem imaju veću šansu razvoja poslovanja i na inozemnim tržištima. *Šesto*, u odnosu na druge hrvatske županije, Međimurje obilježavaju i: a) relativno velik udio proizvodnih/prerađivačkih tvrtka u odnosu na uslužna poduzetništva, b) relativno velik broj uspješno poslujućih malih obrta i poduzeća. Bolje poslovanje dijela međimurskih poduzetnika povezano je i s tipom tržišta na kojem posluju: što više prodaju svoje proizvode/usluge na većim tržištima, veća je šansa da će i njihovo ukupno poslovanje biti uspješnije.

Najveće opasnosti budućega razvoja leže u slabom ulaganju u istraživanje i razvoj novih proizvoda i u velikoj "izloženosti poduzeća bankama", kad je riječ o pribavljanju sredstava za novi razvoj.

Sedmo, poduzetnici smatraju da, iako je međimursko poduzetništvo relativno razvijeno u odnosu na neke druge hrvatske županije, ono pokazuje ozbiljne znakove usporavanja rasta, pa čak i zaostajanja - u odnosu na raspoložive resurse. *Osmo*, usporedna analiza međimurskih (hrvatskih) i slovenskih zapreka rasta malih i srednjih poduzeća pokazuje sljedeće: a) *međimurski poduzetnici u vođenju svojih poduzeća i u svakodnevnom poslovanju nailaze na brojnije zapreke rastu nego njihovi slovenski kolege*; b) *u odnosu na Sloveniju, u Hrvatskoj su financijske i vanjske zapreke znatno češće i jačeg intenziteta*; c) *suprotno slovenskoj situaciji, u međimurskim su prilikama, među institucionalnim zaprekama rastu posebno istaknuti i neučinkovitost sudstva, spora birokracija te jaka konkurencija*; d) *dok slovenski poduzetnici ipak uživaju određenu potporu/zaštitu na nacionalnoj razini, međimurski poduzetnici su izrazito kritični prema ponašanju države - i kad je riječ o središnjoj i kad je riječ o lokalnoj vlasti*. Istodobno su nezadovoljni izostankom različite potpore (od moralne do financijske) lokalnih vlasti te izostankom povjerenja u društvu.

Deveto, ova je analiza također ukazala i na latentna proturječja dosadašnjeg razvoja poduzetništva u Međimurju te na već vrlo vidljive razvojne napetosti s kojima se i međimursko gospodarstvo i njegovo poduzetništvo suočava. Autor smatra da ključni nalazi

sugeriraju potrebu za novom politikom na lokalnoj razini, koju je možda najbolje definirati kao politiku “mobilizacije – za – razvoj”.

Saša Poljanec-Borić
Poduzetnički vrijednosni sklop, resursi i konkurentski razvoj
međimurske županije

U članku se raspravlja o vrijednosnim orijentacijama poduzetnika, lokalnom sociokulturnom kapitalu, ekonomskoj efikasnosti, konkurentskom pozicioniranju i scenariju razvoja. Istraživanja provedena u Međimurju 2002. godine jasno pokazuju da “motivacija postignuća” predstavlja temeljnu vrijednost međimurskih poduzetnika. U razradi se, nadalje, pokazuje da “motivacija postignuća” stvara strukturni pritisak prema “ekonomskom rastu”. Utvrđujući pojačanu ekonomsku efikasnost Međimurske županije, tematizira se problem “konkurentnosti”. Analiza percepcije konkurentnosti te županije, u odnosu na šire okružje, ukazuje na visok rang aspiracija u dijelu lokalne društvene strukture. U tom se smislu pokazuje da nedostatak homogenih projekcija razvoja uvjetuje potrebu za planiranjem uz pomoć scenarija, zbog održavanja konkurentne prednosti i ekspanzije na nova tržišta.

Ivan Rogić
Glavni akteri endogenog lokalnog razvitka u Međimurju

U radu autor obrađuje ulogu četiri osnovna aktera lokalnog endogenog razvitka. To su: lokalna zajednica, županija, grad, općina. U analizi lokalne zajednice posebnu pozornost obraća na čimbenike akumulacije socijalnokulturnoga kapitala. Ističe ove osnovne: tradicija pismenosti, profesionalna tradicija, urbano iskustvo lokalnoga stanovništva, civilno domoljublje, povjerenje u rad kao sredstvo osobnog napretka, malogradska obitelj kao organizator habitusa. Na kraju toga analitičkog odjeljka autor upozoruje na to da je takva akumulacija nedvojbena proizvela iznimno povoljna sociokulturna uporišta za razvitak poduzetništva u Međimurju. No upozoruje i na tri osnovna ograničenja: ograničen, “srednjoškolski” pojam naobrazbe, manjak potpornih institucija potrebnih za

daljnje povećanje sociokulturnoga kapitala te ograničenu predodžbu o optimalnoj veličini poduzeća u poduzetničkoj imaginaciji lokalnih poduzetnika. Spomenuta ograničenja, po ocjeni autora, imaju dugoročne negativne učinke koji se ne mogu ukloniti bez primjerene rekonstrukcije procesa akumulacije sociokulturnoga kapitala na međimurskom području.

U analizi uloge županije autor je pozornost obratio analizi mogućnosti. Po njegovoj ocjeni, ove su najvažnije: poboljšanje kakvoće rada državnih ustanova, socijalna facilitacija poduzetništva, osobito oblikovanjem mreža institucija za stjecanje novih znanja, informacija, savjeta i poslovnih veza, poboljšanje kakvoće rada županijskih institucija, potpora novim poduzetničkim pravcima, projektiranje infrastrukture, zaštita baštine, sinergijsko upravljanje lokalnim razvitkom i izgradnjom lokalnog menadžmenta. Sve spomenute mogućnosti izravno su ovisne, upućuje autor, o uspješnosti akumulacije sociokulturnoga kapitala u lokalnoj zajednici.

U analizi mogućnosti gradova u Međimurju autor ističe da ih je odveć mali broj za preuzimanje dominantne uloge. Izdvaja, međutim, mogućnosti Čakovca, posebice uzme li se u obzir njegova konurbacijska veza s gradom Varaždinom. Tri su glavne mogućnosti koje grad može iskoristavati u oblikovanju endogenoga razvitka u Međimurju. To su: gradsko ponavljanje županijskih mogućnosti, dakako u okvirima gradskih ovlasti, oblikovanje posebnih sektora poticaja razvitka koji su se dosada razvili u svijetu u tradiciji "gradskog poduzetništva", upravljanje industrijskom zastarjelošću. U ta tri kruga mogućnosti, po ocjeni autora, međimurski gradovi mogu dati koristan prinos izazivanju endogenoga razvitka.

Mogućnosti općina na području Međimurja autor vidi u, također, tri osnovna kruga. To su: općinska repeticija županijskih mogućnosti, oblikovanje posebna pravca poduzetništva na selu koje on zove "seoskim poduzetništvom", zaštita lokalnih identiteta kao sociokulturne osnove izazivanja novih likova razvitka i poduzetništva.

Analizom dominira stav da će aktivna uporaba naznačenih, institucionalno raspoloživih, mogućnosti, izravno ovisiti u budućnosti o daljnjoj evoluciji

akumulacije sociokulturnoga kapitala. Oстане li ona u postojećim predlošcima, mala je vjerojatnost da će se na području učvrstiti stabilan lokalni razvitak. Unesu li se nužne promjene, osobito u institucionalnu mrežu naobrazbe i profesija te u trasiranje nove industrijske politike, vjerojatnoća poželjnih ishoda, po ocjeni autora, postaje vrlo velika.

Drago Čengić, Saša Poljanec-Borić, Ivan Rogić
Lokalni akteri i novi razvojni izazovi: preporuke za oblikovanje razvojnih alternativa

Temeljem prethodnih analiza međimurske gospodarske strukture, stanovništva, razvoja međimurskog poduzetništva i uočenih razvojnih napetosti, odnosa vrijednosti, resursa i konkurentskog razvoja Međimurske županije te glavnih aktera endogenoga lokalnog razvoja u Međimurju, u ovome radu autori pokušavaju ključne nalaze provedenih analiza pretvoriti u načelne ideje za djelovanje lokalnih aktera na konceptu novoga razvoja u Međimurju.

Pritom se polazi od pretpostavke da je jedna od središnjih zadaća programa i procesa (post)modernizacije osposobiti društvene sudionike za djelovanje na temelju viška mogućnosti (socijalnih, tehničkih, spoznajnih, novčanih). Prisutnost viška mogućnosti izravno se pokazuje u prisutnosti broja i raspona razvojnih alternativa koje pojedinom društvenom sudioniku stoje na raspolaganju u oblikovanju budućnosti.

Kakvoća međimurskoga sociokulturnog kapitala, pokazale su analize, nije dostatna za uspješno upravljanje budućim razvitkom. Njegove su povoljne sastavnice snažna sklonost individualnoj autonomiji, tradicija radišnosti i marljivosti, poslovni ugled te kooperativnost. Njegove su negativne sastavnice ograničena naobrazba sudionika te sklonost ekonomiji malih razmjera (sitna poduzeća, sitne poduzetničke ideje itd.). U tom pogledu poticajna je okolnost i činjenica što je među anketiranim međimurskim poduzetnicima vidljiva suglasnost da su u bliskoj budućnosti najhitnija veća ulaganja u naobrazbu.

U osnovi je potrebno poboljšati akumulaciju sociokulturnoga kapitala na pet najvažnijih područja praktičnih poslova. To su: a) stvaranje nove tehničke

kompetencije potrebne za uspješan prijelaz iz periferijskog fordizma u novu industrijsku paradigmu; (b) stvaranje upravljačke kompetencije za upravljanje većim poslovnim jedinicama (osim malim poduzećima); (c) stvaranje sociokulturnoga kapitala za djelovanje na transnacionalnim tržištima; (d) stvaranje potrebnih znanja, umijeća i kulturne osnove potrebne za oblikovanje stabilne lokalne razvojne suradnje (lokalna koordinacija); (e) stvaranje posebnih mreža utjecaja/veza potrebnih za povećanje pristupačnosti financijskim izvorima potrebnim za investiranje.

Među temeljne i moguće smjerove razvoja autori ubrajaju: 1) oblikovanje nove industrijske strukture, 2) modernizaciju infrastrukture, 3) ekologijsku poljoprivredu; 4) obrazovanje/naobrazbu; 5) proizvodno i uslužno obrtništvo i 6) kulturni turizam. Istodobno, smatraju da se program razvitka poduzetničkog sektora ne može ostvariti bez čvrste suradnje javnoga lokalnog sektora, civilnoga (građanskoga) sektora i poduzetničke upravljačke elite. Zato pristup lokalnom razvitku i mora ustrajati na endogenom osnaživanju lokalnih sudionika kao na nultom uvjetu izgradnje posebnih modaliteta u odnosu država - lokalni razvitak. U takvim uvjetima postaje ključnim imati jasan razvojni scenarij koji će istodobno: a) podržati društveni projekt rasta koji treba poduzetničkim skupinama, b) umanjiti učinke prethodne suboptimalne privatizacije, c) osigurati da dolazak strateškoga partnera bude koristan svim akterima lokalnoga blagostanja, želi li se osigurati autonomno/lokalno upravljanje procesima globalizacije.

Kako je u pozadini svih ovih procesa problem konkurentnosti Međimurske županije u cijelosti, autori preporučuju lokalnim akterima sljedeće: a) da se napravi analiza konkurencije u četverokutu: Hrvatska, Slovenija, Austrija, Mađarska - kako bi se utvrdilo može li pozicioniranje Međimurja kao županije kvalitete imati razvojno djelovanje i u kojim segmentima proizvodnje i usluga; b) da se izradi strateški marketing plana županije koji će imati konkurentski i operativni sadržaj, a poradi bolje prodaje mogućih proizvoda i usluga koje postoje na prostoru županije na globalnom tržištu; c) da se s ključnim akterima razvoja u privatnom i javnom sektoru napravi više

analiza uz pomoć “fokus grupa”, kako bi se nestrukturirane razvojne opcije dovele do većega stupnja homogenosti; d) da se osnuje lokalna razvojna agencija kako bi se županija, s obzirom na nuždu dolaska “strateških partnera”, pripremila za učinak i upravljanje efektima globalizacije te uspostavila jaču “razvojnu” vezu s nacionalnom središnjom vlašću i e) da se javnost smišljenim akcijama senzibilizira i upozori na razvojne izazove koji Međimurje očekuju u budućnosti.